

NEKOLIKO FRAGMENTA IZ EKONOMSKE POVIJESTI SKRADINA U XIX STOLJEĆU

SIME PERIČIĆ

Zavod za povijesne znanosti u Zadru

UDK: 949.713»19«:338(497.18)(091) Skradin

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1981-05-25

U ovom radu autor prikazuje nekoliko ulomaka iz gospodarske povijesti Skradina u prošlom stoljeću, kada je ovaj gradić doživljavao previranje u tom smislu zahvaljujući izuzetnim naporima nekih svojih snažljivih i agilnih stanovnika. Skradin je u drugoj polovini 18. st. postigao svoj procvat. Tijekom prošlog stoljeća je nastojao održati takvo stanje, ali u tome nije uspijevao. Malo po malo je taj gradić postao naseljen na umoru, gospodarski i upravno vezan za Šibenik. Najveći uzrok takvu stanju jest taj što on više nije bio na frekventnim komunikacijama.

U prošlom stoljeću je Skradin, taj mali gradić na desnoj obali rijeke Krke, smješten tamo gdje je ona još uvijek plovna, doživljavao stanovito ekonomsko previranje, u općem nastojanju unapređenja pokrajine i poboljšanja životnih uvjeta ovdašnjeg stanovništva. Upravo stoga što se tu radilo o naselju koje je, za dalmatinske prilike, bilo srednje veličine, nazivanom gradićem, a ni u kojem slučaju o pravom gradu, značajna su bila njegova nastojanja u tom smislu. Zato smo se i odlučili javnosti i znanosti iznijeti neke od tadašnjih aktivnosti tog gradića na ekonomskom polju.

To se u prvom redu odnosi na poljoprivredu, Poljoprivrednu zadругu, izložbu 1875. godine, svilogojstvo i svilarstvo, rudokope kamenog ugljena, slapove i mlinove na Skradinskom buku i trgovinu. Kako su već neki suvremenici primijetili i zapisali, ovaj je gradić u promatranom razdoblju živio od zemljoradnje i trgovine,¹ iako je na samom početku doživljavao stanovitu dekadencu s obzirom na prošlost, izazvanu izostankom turskih karavana, koje su negda ovamo dospijevale vrlo često.² Dakako, njegovo značenje su tada podizali nedaleki Skradinski buk i rudnici kamenog ugljena u Dubravicama, koji su od njega bili nešto

¹ Franz Petter, *Dalmatien in seinen Verschiedenen Beziehungen*, sv. 2, Gotha 1857 str. 39; Vjekoslav Klaić, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, Zagreb 1881, sv. II, str. 67; Ida Düringsfeld, *Aus Dalmatien*, Prag 1857, sv. I, str. 255.

² Historijski arhiv u Zadru (=HAZd), *Miscellanea*, svež. VI, poz. C, 1. 8; Šime Peričić, *Prilog poznavanju brodarstva i pomorske trgovine šibenske regije u XVIII stoljeću*, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 7, Zagreb 1975, str. 204—208.

udaljeniji.³ Koristeći se izvornim podacima i suvremenim tiskom, ovdje ćemo iznijeti spomenute aktivnosti stanovnika ovog gradića i njegove okolice.

I

Kako smo već konstatali, Skradin je u prošlom stoljeću bio zaista maleno naselje, koje je zahvaljujući svom pogodnom smještaju imalo neko značenje u životu Dalmacije onog doba. Njegov karakter gradića najbolje dokazuju podaci o broju žitelja. Krajem 18. st. Skradin je imao 1188 stanovnika, a 1818. god. pak 1137 žitelja.⁴ Godine 1830. tamo je obitavalo 1071 ljudi,⁵ a 1857. god. samo 798⁶, što je jamčano bila posljedica teških životnih prilika u prvim desetljećima 19. stoljeća, kada je stanovništvo zbog oskudice živežnih namirnica i zaraznih bolesti znatno umiralo. Poslije toga vremena ovdašnje pučanstvo ponovno raste, premda sporo. Tako 1869. god. u Skradinu živi 918 stanovnika, sa zaseocima ukupno 1648, da bi 1880. god. u gradiću i obližnjim zaseocima nastavalo ukupno 1803 stanovnika.⁷ Dakako, to je bilo onda zapravo veće selo, ali samo po broju stanovnika; kako je tamo obitavao priličan broj trgovačkih i posjedničkih obitelji koje su raspolagale stanovitim kapitalom, to je onda Skradin živio načinom gradića, pa je kroz čitav period bio i upravno-administrativno središte tamošnjeg područja.

Na početku 19. st. je u njegovu upravnom djelokrugu bilo 7—8, a poslije i petnaestak sela zapadno od Skradina, do Stankovaca, Bribira i Đevrsaka; broj tamošnjih žitelja je varirao od pet i pô do jedanaest tisuća⁸ a oni su u svakom pogledu gravitirali ovom gradiću. Naravno, stanovništvo je u cijelosti bilo seosko.

II

Poljoprivreda

Najveći dio pučanstva samog Skradina je sredstva za život stjecao zemljoradnjom, pa ćemo zato najprije nešto kazati o toj njegovoj djelatnosti. Naime, tamošnje područje nije bilo bogzna kako prostrano, ali je ipak obilovalo plodnim zemljištem, zahvaljujući u prvom redu blizini rijeke Krke i potocima. Zato je, dobro obrađeno i kultivirano, to zemljište moglo davati i viškove nekih poljoprivrednih proizvoda, za razliku od šibenskog područja, koje je dotične proizvode gotovo uvijek moralo

³ Leopold Stockhammer, *Relazione sulle condizioni economiche della Dalmazia*, Zadar 1878, str. 72; E. Schatzmayer, *La Dalmazia*, Trst 1877, str. 46.

⁴ Dinko Foretić, *Tabella enciclopedica del regno di Dalmazia*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. X, Zadar 1963, tabela; HAZd, *Miscellanea*, svež. I, poz. B, 1. 2; *Knjižnica, rukopis br. 5*, str. 20.

⁵ HAZd, *Razni spisi Namjesništva*, svež. 21, br. 12125.

⁶ *Statistica generale della Dalmazia*, dio II, Zadar 1862, str. 6. — Skradin je 1853. god. imao 975, a iduće godine 827 stanovnika (HAZd, *Spisi Okružnog poglavarstva u Zadru*, svež. 202, br. 625).

⁷ Kažimir Ljubić, *Statistika pučanstva u Dalmaciji*, Zadar 1885, str. 33; Vj. Klaić, n. d., str. 67.

⁸ HAZd, *Razni spisi Namjesništva*, svež. 21, br. 12125; L. Stockhammer, n. d., str. 71.

nabavljati; ovdje je riječ o žitaricama, osnovnom prehrambenom artiklu. Upravo činjenica da je na ovom, skradinskom, području bilo dosta tekućih voda uzrokovala je to da je priličan dio tla u većem dijelu godine bio pokriven vodom, pa time i neobrađiv. Međutim, kao i drugdje u pokrajini, tako i ovdje sve raspoložive zemlje nisu bile dobro obrađivane.⁹ Na razmeđu 18. i 19. st. skradinsko je područje npr. zapremalo ukupno 86140 kampa zemljišta; od toga je bilo 10593 kampa oranica i vinograda, 117 kampa livada, 567 kampa šuma i 74863 kampa makije, pašnjaka i neplodna tla.¹⁰ Treba kazati da odnos kultura nije ni poslije bitnije mijenjan, premda su poduzimane neke mjere u tom pogledu.

Naravno, glavni poljoprivredni proizvodi toga područja bili su žito, vino, povrće, maslinovo ulje, bajame, vosak i med. Najznačajnije je pak bilo raznovrsno žito.¹¹ Kakva je pak proizvodnja tih živežnih namirnica bila tamo na raskršću 18. i 19. st. pokazuju najbolje njihovi relativno veliki viškovi. Tako se znade da je tada to područje trgovinskoj razmjeni nudilo: 18 000 stara žita, 15 000 barila vina, 1 500 barila rakije, 250 barila maslinova ulja, 500 stara bajama, te 3 500 libri loja, 8 000 libri meda, 1 600 libri žutog voska, 3 000 glava sitne stoke i 4 000 koža.¹² Tada i poslije je sijanje žita i uzgoj vinove loze bio u stalnu napredovanju, najviše u blizini sama gradića.¹³ Isto tako je u prvim desetljećima prošlog stoljeća tamošnje maslinarstvo bilo donekle uznapredovalo; naime, tada je tamo bila posađena velika količina mladih sadnica maslina, shodno nastojanju u cijeloj pokrajini. Dovoljno je, mislimo, spomenuti da je npr. Frane Spero samo 1829. god. zasadio čak 500 takvih sadnica na svojem zemljištu.¹⁴ Slično su svakako postupali i mnogi drugi tamošnji posjednici i zemljoradnici.

Tijekom godina je tamošnja poljoprivreda u stanovitu smislu poboljšana, što se, naravno, reflektiralo na količinu proizvodnje. Prema nekima je krajem prošlog stoljeća poljoprivrednu proizvodnju toga kraja činilo žito, vino, maslinovo ulje i svilac,¹⁵ što ne znači da drugih proizvoda nije bilo. Dobrih godina dobivano je 44 000 mecena raznog žita, 14 000 emera vina, 4 000 emera maslinova ulja, 5 200 emera mlijeka, 88 000 funti sirove vune, 600 000 funti sijena, 80 000 funti rujevine, 7 000 praška protiv štetočina i još prilične količine bajama, smokava i povrća.¹⁶ Značajno je to što je u to doba i inače tamo bilo viškova tih proizvoda, koji su najvećim dijelom nuđeni pokrajini, a tek neznatno izvan nje. Čini nam se da je proizvodnja vina, sudeći po ovom zadnjem podatku, stagnirala ili se čak smanjivala.

⁹ HAZd, Miscellanea, svež. poz. 37, 1. 9.

¹⁰ Isto, svež. I, poz. B, 1. 2; D. Foretić, n. d., tabela 9. — Jedan kamp je iznosio 3655 m².

¹¹ HAZd, Knjižnica-rukopis br. 5, str. 19—20.

¹² D. Foretić, n. d., tabela; HAZd, Miscellanea, svež. I, poz. B, 1. 2.

¹³ Ista mjesta.

¹⁴ HAZd, Prezidijski spisi Namjesništva, 1830, VII, 1042/p.

¹⁵ Vj. Klaić, n. d., str. 67.

¹⁶ L. Stockhammer, n. d. str., 71—72.

Potrebno je reći i to da je, kako to pokazuju proizvodne količine, tamo bilo, najviše po okolnim selima, razvijeno stočarstvo, zapravo uzgoj sitne stoke, najviše ovaca.¹⁷ Tako je bilo i na početku prošlog stoljeća i poslije, jer je tamošnje tlo pogodovalo toj ljudskoj djelatnosti. Nadalje, još krajem 18. st. je tamo bilo prilično razvijeno pčelarstvo: uzgoj pčela je tada brižljivo obavljan u svima selima ovog kraja, što je rezultiralo velikom količinom pčelinjih proizvoda: 8 000 libri meda i 1 600 libri voska godišnje, koji su bili namijenjeni isključivo prodaji. Poslije je, prvih desetljeća 19. st., tamošnje pčelarstvo bilo iz mnogih razloga gotovo zapušteno, te je broj ulišta vrlo opao. Kada je pak oko 1825. god. u pokrajini poduzeta akcija za obnovu pčelarstva, onda je i u okolici Skradina došlo do, nažalost privremene, obnove te grane stočarstva. Zato ćemo spomenuti da 1825. god. u skradinskoj preturi gotovo i nije bilo pčelara, da bi već nakon dvije godine tamo bilo 390 košnica, a 1828. god. još više.¹⁸ No, dotična je akcija potrajala još samo nekoliko godina, da bi potom pčelarstvo opet palo u stanovit zaborav, pa je tako bila zapostavljena vrlo unosna i lagana djelatnost, budući da je tamošnje područje obilovalo medonosnim biljem. Premda su i poslije bile poduzimane mjere za ponovno uzdizanje pokrajinskog pčelarstva, pa tako i u okolici Skradina, takve su intencije na žalost, ostajale na ispraznim riječima.

Poljodjelska zadruga

Kada je u Dalmaciji provedena akcija za osnivanje poljodjelskih zadruga u svrhu ponovnog animiranja dotične privredne djelatnosti, to se odrazilo i u Skradinu, možda i življe negoli drugdje u pokrajini.

Naime, nekoliko tamošnjih uglednih građana je tada poradilo na organiziranju takve asocijacije, pa je poslije kraćih priprema to bilo učinjeno već 1870. godine.¹⁹ Novoosnovana zadruga je od sama početka startala s konkretnim zadacima i njihovim ostvarenjem, pa je tako odmah pokazivala izuzetnu aktivnost; ona je uz rijeku Krku od nekih tamošnjih posjednika zakupila oko pet dana oranja plodnog zemljišta, za što je plaćala 100 forinti godišnje. Tamo je bila uzgajana vinova loza, šumsko drveće i plodonosne voćke i stočna hrana.²⁰ Svoju veliku djelatnost je zadruga pokazivala pri pošumljavanju okolnih ogoljelih brda; samo 1872. god. je tamo zasadila 15 000 šumskih stabala iz vlastita rasadnika.²¹ Idućih godina je bilo slično, pa su uskoro bile pošumljene velike površine golih brda skradinske okolice.

¹⁷ HAZd, Miscellanea, svež. I, poz. B, 1. 2. — Spomenut ćemo da je tuča 13. srpnja 1893. god. uništila žito i vinograde u okolici Skradina (Il Nuovo cronista di Sebenico za 1894, str. 21), a slično se događalo i prije.

¹⁸ HAZd, Prezidijsalni spisi Namjesništva, 1825, VII/1, 1120/p; 1827, VII/1, 1434/p; 1830, VII/1, 700/p.

¹⁹ Luigi Maschek, Manuale del Regno di Dalmazia za 1876—1877, str. 397.

²⁰ Isto, za 1873, str. 321; HAZd, Spisi obitelji Zanchi, svež. V — Miscellanea 1871.

²¹ L. Maschek, Manuale del Regno di Dalmazia za 1873, str. 321.

Spomenut ćemo također još nekoliko njezinih uspješnih akcija. Naime, poznato je da je 1871. god. to društvo poslalo velik broj vlastitih i tuđih, seljačkih, proizvoda kao eksponate u Trst na tamošnju Poljoprivredno-industrijsku izložbu; za proizvodnju američkog, španjolskog i malteškog krumpira ono je dobilo brončanu medalju.²² Nadalje, dotična je zadruga već prvih godina svoga postojanja osnovala vlastiti ogledni pčelinjak i nabavila nešto domaće stoke za križanje, pa je već tada bila označena kao najaktivnija asocijacija takve vrste u pokrajini.²³ Za samo 5—6 godina postojanja i djelovanja, vođena od nekoliko agilnih domaćih posjednika (Ivan Anđeo Vidović, Petar Rosa, Ivan Nakić Vojnović) ona je postigla zavidne rezultate, sakupivši čak 54 člana,²⁴ što je za tako maleno naselje bilo uistinu mnogo. Na žalost, početni uspjesi su donekle uspavali njezino članstvo, pa je već oko 1880. god. njezina aktivnost počela jenjavati, da bi potom dugo vremena zadruga jedva životarila.

Prva dalmatinska poljoprivredno-obrtna izložba

Jedna od najuspješnijih akcija skradinske poljoprivredne zadruge bila je svakako organizacija i održavanje Prve dalmatinske poljoprivredno-obrtno-izložbe upravo u Skradinu, koja je održana 8—9. rujna 1875. godine.²⁵ To je zapravo bilo ugledanje na bečku i druge slične izložbe.

Naime, tamošnje je društvo, kojemu je tada predsjednikom bio agilni Ivan Nakić Vojnović, već 1874. god. zamislilo organizirati izložbu poljoprivrednih i prerađivačkih dostignuća cijele Dalmacije u svome gradiću. Ostvarenje te zamisli nije bilo jednostavno, budući da pokrajina dotle nije priređivala takve ili slične manifestacije.²⁶ Zato je spomenuto društvo od svojih članova imenovalo Središnju komisiju za izložbu; ona je već 1874. god. posredstvom javnog tiska i oglasa pozvala cijelu pokrajinu da sudjeluje na izložbi svojim izloščima.²⁷ Takva propaganda vođena je i tijekom većeg dijela iduće godine. Štoviše, za tu je priliku, za svečano otvaranje izložbe, bila ispjevana i koračnica, kojoj je refren glasilo »Složno braćo, sve na rad — Neka žive obći sklad«,²⁸ što je zaista budnički djelovalo na mnoge Dalmatince, jer je pozivalo na radinost i slogu.

Planirane pripreme su tekle normalno i bez ikakvih zastoja, pa je izložba bila otvorena zakazanog datuma — 8. rujna 1875. godine. Toga dana su ulice malog i živopisnog Skradina osvanule pokriveno čilimima, ukrašene zastavama i preplavljene mnoštvom prispjelim iz bliže i dalje

²² Isto za 1872, str. 319; za 1873, str. 321.

²³ Isto za 1873, str. 321; L. Stockhammer, n. d., str. 72.

²⁴ L. Maschek, isto za 1876—1877, str. 397.

²⁵ Il Nuovo cronista di Sebenico za 1896, str. 41.

²⁶ Iстина, već 1855. god. je u Zadru organizirana javna izložba poljoprivrednih proizvoda, ali samo eksperimentalno (Osservatore dalmato, Zadar, br. 169 od 23. X 1855).

²⁷ Narodni list, Zadar, XIV/1875, br. 48; Gospodarski list dalmatinski, Zadar, IV/1875, br. 11, str. 164—165; br. 14, str. 235—236.

²⁸ Narodni list, XIV/1875, br. 71.

okolice kao i mnogih uzvanika i izlagača iz cijele Dalmacije. Na trgu u središtu gradića, uokvirenom stablima murava, osvanuli su izložbeni predmeti. Gradska limena glazba je svirala, a topovi grmjeli, obilježavajući tako početak velikog, dugo očekivanog slavlja.²⁹ K tome, otvorenju su prisustvovali dalmatinski namjesnik Gavro Rodić, predsjednik Dalmatinskog sabora Stefan Ljubiša i savjetnik Ministarstva poljoprivrede Antun Pretis Cagnodo. Izložbu je otvorio namjesnik Rodić, koji je u svojem prigodnom govoru istaknuo da će »današnji dan ubilježiti povjesnica dalmatinska«; poslije njega je govorio Stefan Ljubiša i najzad predsjednik skradinske zadruge Ivan Nakić Vojnović.³⁰

Na izložbi je svoje proizvode-ekspozate izložilo 135 dalmatinskih prerađivača. Tu su bili izloženi žito, krmno bilje, krumpir, brašno, tjestenina, vino, ocat, rakija, likeri, maslinovo ulje, sirova i obrađena svila, med, vosak, maslo, sir, vuna, pršuti, povrće, voće, neki poljoprivredni strojevi, lončarija, rujevina, razne rude, riba, spužve, koralji, morska sol, mreže, domaća stoka i perad.³¹ Već u poslijepodnevnim satima prvoga dana održavanja izložbe posebna je komisija podijelila nagrade najboljim uzgajateljima stoke, a drugog su dana nagrađeni najbolji proizvođači ostalih izložaka; najboljima je podijeljeno 660 fiorina, 8 zlatnih, 54 srebrne i 37 mjedenih kolajni.³² Kritičari su odmah zamijetili i pokudili činjenicu prevelikog broja nagrađenih s obzirom na kvalitet izložaka.

Inače, tada je vladalo opće mišljenje da je izložba u cijelosti zadovoljila, stoviše da je postigla velik uspjeh, kako je uvelike naglašavano u cjelokupnom dalmatinskom tisku.³³ Neki su dapače tvrdili da će održavanje ove izložbe »bilježiti u obrtnome i poljodjelskome razvitku Dalmacije važno i znamenito razdoblje«, jer je to bila izvrsna prilika »da svaki ukaže koliko je sam napredovao s jedne strane, a s druge da se vidi i prouči koliko su drugi napredovali«. No svejedno je zaključeno da su obrt i poljoprivreda Dalmacije, u usporedbi s ostalim svijetom, bili još uvijek u povelju.³⁴ Zapravo, to je bila mala izložba ruralne ekonomije,³⁵ budući da tu ipak nije sudjelovala uistinu čitava Dalmacija, premda se htjelo pokazati »da je mogućna i pristupačna radnja i proiz-

²⁹ Zemljak, Zadar, III/1875, br. 73.

³⁰ Gospodarski list dalmatinski, IV/1875, br. 18, str. 295—297; Objavitelj dalmatinski, Zadar, br. 73 od 11. IX 1875. — Zemaljski odbor je kao svoj prilog organizaciji izložbe dao 300 fiorina (Izvješća Brzopisna i analitična XIV zasjedanja Zemaljskog odbora dalmatinskog, str. 16).

³¹ Gospodarski list dalmatinski, IV/1875, br. 19, str. 313—314; Narodni list, XIV/1875, br. 80 i 81; Objavitelj dalmatinski, br. 75 od 18. IX 1875. — Krajem travnja 1874. god. je u Zadru održana izložba svinja (Narodni list, XIII/1874, br. 36).

³² Gospodarski list dalmatinski, IV/1875, br. 13, str. 201—203; br. 19, str. 318; Narodni list, XIV/1875, br. 81.

³³ Gospodarski list dalmatinski, IV/1875, br. 24, str. 400—401; Zemljak, III/1875, br. 74.

³⁴ Narodni list, XIV/1875, br. 74.

³⁵ L. Stockhammer, n. d., str. 72.

vodnja svakome«. ³⁶ Kao što je bilo pri otvorenju, tako je i na zatvaranju ove izložbe bilo priređeno veliko veselje-vatromet, sviranje, pucnjava i ples u prostorijama Narodne čitaonice u Skradinu, ³⁷ pa su gotovo svi sudionici odatle ponijeli ugodne dojmove.

III — Svilogojstvo i svilarstvo

Kada je u prvim desetljećima prošlog stoljeća u Dalmaciji provedena jaka propaganda za svilogojstvo, tome su se pozivu odmah odazvali i neki Skradinjani, najprije Antun Rosa. Dakako, osnovni preduvjet svilogojstva, pa po tome i svilarstva, bilo je postojanje većeg broja murava. Zato je već 1835. god. u ovom gradiću bilo posađeno 80 murava. ³⁸ Poslije prvih početaka murve se sve više uzgajaju, što najviše čine neki tamošnji posjednici. Da bi ta akcija tekla nesmetano, Antun je Rosa osnovao vlastiti rasadnik murava, u kojem se npr. 1844. god. uzgajalo odjednom 3 000 sadnica dotične kulture. Rosa je u tu svrhu dobivao i stanovite kredite od države. ³⁹ Prema tome on je bio među prvima u Dalmaciji koji su shvatili važnost te djelatnosti, te ju je svugdje zagovarao. Njegovim putem su pošli i sinovi mu Vicko i Petar, pa su se njihove sadnice murava prodavale po čitavoj pokrajini. ⁴⁰ Treba reći da je pored ostalih u tu akciju bila uključena i skradinska obitelj Marasović, koja je također imala vlastiti rasadnik, odnosno pravu plantažu murava. ⁴¹ Štoviše, 1871. god. je u Skradinu osnovan i javni rasadnik, u kojem se uzgajao priličan broj rasadnica murava. ⁴² To sve pokazuje kolika se tada tamo pridavala važnost svilogojstvu, od kojega se mnogo očekivalo.

Dakako, s vremenom su murve bile moguće dati stanovitu količinu svilca, što je Antun Rosa znao iskoristiti, proizvodeći ga ispočetka manje a zatim u sve većim količinama. Ubrzo je Rosa postao jedan od najboljih proizvođača svilca. To nam najbolje pokazuje slučaj iz 1843. godine. Naime, te je godine u čitavoj pokrajini bilo 464 konkurenta za nagradu proizvođača svilenih čahurica. Prvu je nagradu dobio upravo Antun Rosa iz Skradina, ⁴³ što pokazuje i kakvoću njegova posla. No nije on jedini u Skradinu uzgajao dudove i proizvodio svilac. Pored njega je bilo mnogo onih koji su se bavili tom djelatnošću, ali je on ipak bio najagilniji. Tako se zna da je 1845. god. u Skradinu dobiveno 862 funte svilenih čahura. Dvojica uzgajivača, među kojima je bio Rosa, dobila su 90, a svi ostali 772 funte čahura. ⁴⁴ Već iduće godine proizvedeno je više nego dvostruko

³⁶ Jovan Šarić, Narodni prijatelj, Zadar 1875, str. 50.

³⁷ Zemljak, III/1875, br. 73.

³⁸ Il Nuovo cronista di Sebenico za 1896, str. 145/L' industria della seta a Scardona/.

³⁹ HAZd, Razni spisi Namjesništva, svež. 25, br. 2097; Ivan Andrović, Po Ravnim kotarima i kršnoj Bukovici, Zadar 1909, str. 100.

⁴⁰ Giornale del Lloyd austriaco, Trst, br. 171 od 25. X 1846.

⁴¹ HAZd, Spisi Registrature Namjesništva, 1865, kat. XI A, br. 56/244.

⁴² Gospodarski list dalmatinski, br. 2 od 15. I 1872.

⁴³ Gazzetta di Zara, br. 99 od 22. XII 1843.

⁴⁴ Giornale del Lloyd austriaco, br. 171 od 25. X 1846.

čahurica, oko 2 000 funti, što je opet najvećim dijelom bila zasluga Antuna Rose.⁴⁵ Njegovim putem su pošli i njegovi sinovi. Oni su 1852. god. proizveli čak 2 100 funti čahurica odlične kvalitete, a k tome i 400 funti sirove svile.⁴⁶ Zahvaljujući upravo njima, koji su oko 1860. god. posjedovali bigatijeru i svilanu (filandu) najsuvremenije opremljenju, Skradin je postao veliko tržište svile u Dalmaciji, gdje su trgovci uživali veliku reputaciju i poslovali pomoću kredita.⁴⁷ To je bilo zlatno doba skradinskog svilogojstva i svilarstva, jer odmah nakon toga te djelatnosti naglo opadaju.

Kako je spomenuto, obitelj Rosa je i prerađivala čahurice u svojoj svilani. Naime, Antun Rosa je još 1843, kako se čini, tamo podigao manju svilanu, opremivši je svim suvremenim potrepštinama, kotlovima, vitlima i mnogim drugim.⁴⁸ Da bi svilana radila kako treba, iz Friulija je doveo nekoliko radnika vičnih tom poslu. Zato je tamošnja svila bila uvijek najbolja i po čistoći i po izradi žica, pa se i prodavala onosno u Milanu i Bresciji.⁴⁹ Antun Rosa nije u svojoj svilani prerađivao samo vlastite svilene čahurice, nego ih je i kupovao svugdje po pokrajini i onda ih pretvarao u sirovu svilu. To znači da je njegova svilana bila u stanju preraditi znatno veću količinu čahurica nego što ih je proizvodio cio Skradin. Neko je vrijeme tamošnja svilana bila jedina u zadarskom okrugu, jer je ona Pinellijeva u Zadru prestala raditi 1845. godine.⁵⁰ Zato je neko vrijeme njezina važnost prelazila granice skradinskog uskog područja, ali za to razdoblje nemamo više podataka.

U sedmom i osmom desetljeću prošlog stoljeća je u skradinskoj preturi, ipak najviše u samom Skradinu, dobivano između dvije i četiri tisuće funti čahurica. Najviše ih je dobiveno 1860. god. (4 000) i 1865. godine (4 480 funti),⁵¹ što se i tada isključivo prerađivalo u tamošnjoj svilani. Prinos čahurica bio je prilično velik, gotovo najveći u čitavoj pokrajini, što je dakako ovisilo i o vrsti sjemena i o načinu uzgoja svilca. Tako se npr. zna da je 1875. god. u Skradinu prinos bio zaista velik, čak 75 funti po unci sjemena; te godine su najviše čahura proizvele obitelji Rosa (2 500 funti) i Marasović (430 funti).⁵² Te 1875. godine su Svilarska postaja u Skradinu i braća Rosa dobili srebrne

⁴⁵ La Dalmazia, Zadar, 1846, br. 34.

⁴⁶ I. Andrović, n. d., 99—100.

⁴⁷ Osservatore dalmato, Zadar, br. 12 od 20. I 1861; Il Nuovo cronista di Sebenico za 1896, str. 146.

⁴⁸ HAZd, Spisi Registrature Namjesništva, 1842, VIII/9, br. 12290; Razni spisi Namjesništva, svež. 25, br. 2097.

⁴⁹ Il Nuovo cronista di Sebenico za 1896, str. 145.

⁵⁰ HAZd, Spisi Okružnog poglavarstva u Zadru, svež. 124—Prospetto; Spisi Registrature, 1847, VIII, br. 1578/17670/.

⁵¹ HAZd, Spisi Registrature Namjesništva, 1860, XI A, br. 880/22350/; 1861, XI A, br. 8162/20519/; 1867, XI A, br. 9156. — Godine 1871. je u Skradinu osnovana Svilarska postaja (Isto, 1871, XI A, br. 1911), kojoj je neko vrijeme upraviteljem bio poznati nam Antun Rosa (L. Maschek, Manuale del Regno di Dalmazia, za 1873, str. 324). Njezina je svrha bila da se bori protiv bolesti kod svilca, nabavka sjemena i unapređivanje svilarstva uopće.

⁵² HAZd, Spisi Registrature, 1876, XI A, br. 397/13746/.

kolajne za izložene čahurice na tamošnjoj izložbi.⁵³ Slično je bilo i idućih godina: 1878 god je u preturi dobiveno 1 545 kg čahurica, odnosno 41 kg po unči sjemena, što je zapravo bio tamošnji rekord prinosa.⁵⁴ Na žalost, velika proizvodnja svilenih čahurica uvjetovala je pad njihove cijene, pa su sve prerađene u tamošnjoj svilani. Tada je Skradin slovio kao najznačajnije mjesto Dalmacije u pogledu svilarstva, gdje je toj djelatnosti sve bilo podređeno,⁵⁵ što je ujedno značilo i posljednju uspješnu etapu skradinskog svilogojstva i svilarstva

Odmah zatim, od 1880. godine nastaje period osjetnog nazatka dotične djelatnosti. Godine 1881. je, naime, dobiveno samo 915 kg svilca, od čega je najviše proizveo neki A. Crescini, čak 360 kg od sedam unči sjemena. Treba spomenuti da je tome bilo i objektivnih uzroka. Naime, bolest je pogodila ovdašnje uzgajivače svilenih čahurica, što je najviše naškodilo malim uzgajivačima. Zbog smanjene proizvodnje svilac je postigao znatno veću cijenu,⁵⁶ što je barem donekle ublažavalo štetu izazvanu bolešću. Dvije tri godine iza toga je skradinska proizvodnja čahurica spala na ciglih stotinjak kilograma godišnje.⁵⁷ To nije bila niti trećina prosjeka iz prethodnog desetljeća, pa je tamošnja svilana uskoro ostala bez posla, jer nije imala što prerađivati.⁵⁸ K tome, tada se pojavila i snažna konkurencija svilogojstva Ugarske, čime je ovdašnje bilo znatno oslabljeno, osobito ono manjih proizvođača. Zato je neko vrijeme taj kućni obrt u Skradinu gotovo presahnuo, čekajući ponovnu reafirmaciju te djelatnosti u pokrajini.

Međutim, kod nekih je još uvijek prevladavala svijest o korisnosti bavljenja svilogojstvom. Jedan od tih bio je i Antun Rosa, unuk osnivača skradinske svilane, koji je krajem 19. stoljeća nastavio praksom svoga djeda, oca i strica.⁵⁹ Njegovim nastojanjem se obnovila proizvodnja čahurica, ali nije dostigla nekadašnji opseg. Početkom našeg stoljeća se proizvodilo samo oko 500 kg svilenih kožurica, isto toliko koliko u Kotoru i Herceg-Novom.⁶⁰ No, premda je još uvijek postojala svilana obitelji Rosa,⁶¹ ipak čahurice nisu tada prerađivane u svilu, nego su uglavnom bile namijenjene prodaji. Međutim, dalmatinska vlada, koja je neko vrijeme kupovala čahurice, to više nije bila u mogućnosti, nego je proizvođače upućivala na prodaju u Goriciji, što je pak dovelo do stanovitih nesuglasica i neprilika.⁶² I pored toga što je upravo u Skra-

⁵³ Gospodarski list dalmatinski, IV/1875, br. 19, str. 316.

⁵⁴ HAZd, Spisi Registrature, 1878, XI A, br. 153/12266/.

⁵⁵ E. Schatzmayer, *La Dalmazia*, Trst 1877, str. 46; Vj. Klaić, n. d., str. 67—68.

⁵⁶ HAZd, Spisi Registrature, 1880, XI A, br. 31/14430/ 1882, II E, 7298. — Jedna unča je iznosila 25 grama.

⁵⁷ HAZd, Spisi Registrature, 1883, XI A, br. 96/19928/; 1884 XI A, br. 1497/25333/.

⁵⁸ Isto, 1884, XI A, br. 1497/7184/.

⁵⁹ *Il Nuovo cronista di Sebenico* za 1896, str. 146.

⁶⁰ I. Andrović, n. d., str. 101.

⁶¹ Isto, str. 108.

⁶² Isto, str. 101—102; Kremenjak, Šibenik, 1908, br. 73.

dinu tada osnovan odbor koji se trebao brinuti o napretku svilogojstva i koji je zdušno radio na osposobljavanju stare svilane obitelji Rosa za ponovnu proizvodnju, ipak je to sve skupa bilo samo labuđi pjev tamošnjeg svilarstva; nikada više ono nije dostiglo nekadašnje značenje, nego je uskoro palo u potpun zaborav.

IV

Rudnik u Dubravicama

Krajem mletačke uprave u Dalmaciji, točnije u devetom desetljeću 18. st., počeo se kopati kameni ugljen u Dubravicama nedaleko Skradina. Taj rudnik je pronašao i počeo eksploatirati mletački poručnik Girolamo Billia, pošto je od vlasti dobio investituru.⁶³ Iskop je ugljena preko Skradina izvožen domaćim jedrenjacima u Rijeku, za potrebe tamošnje tvornice šećera i drugih pogona; količine su ponekad bile vrlo velike,⁶⁴ pa je spomenuti poduzetnik imao svog povjerenika u Skradinu u osobi Ivana Perovića. Tako je neko vrijeme bila organizirana stalna eksploatacija toga rudnika.

Dolaskom novih vlasti prestalo se s kopanjem te rudače, što je potrajalo duže vrijeme. Naime, ono je bilo obnovljeno tek 1835. godine. Poslije stanovite ekspertize ustanovljeno je da se naslage rudače ugljena nalaze već na dubini od 7—8 metara, pa zato nije bilo potrebno praviti dubinska okna. To je svakako bila prednost pred dubinskim kopanjem. Međutim, kakvoća tog ugljena, prema tadašnjim nalazima, nije bila bogzna kakva, ali je produbljavanjem iskopa ona bila sve bolja. Poslije kratkog iskapanja rudače iz jedne jame otvorena je još jedna. Kako je rudnik bio, za ono doba, vrlo dobro opremljen, to je i eksploatacija tekla normalno, po uzoru na engleske rudnike te vrste. I prijevoz rude do Skradina je bio relativno dobro organiziran, jer je u međuvremenu bila napravljena cesta od Dubravica do Skradina, kojom se seoskim kolima ruda prevozila do tamošnjih krcališta na brodove.⁶⁵ Na žalost, i pored prvotnog uspješnog djelovanja, taj je rudnik vrlo brzo napušten,⁶⁶ a da nam nisu poznati pravi razlozi za takav postupak dotadašnjih austrijskih poduzetnika.

Početkom druge polovine prošlog stoljeća je Jakov Rakić obnovio iskapanje kamenog ugljena u Dubravicama, što je bilo, kažu suvreme-

⁶³ HAZd, Spisi generalnog providura Angelo Diedo (1790—1792), knjiga II, list 88—89.

⁶⁴ HAZd, Spisi zadarskog kapetana Zan Carla Zorzi (1788—1790), knj. I, 1. 221; Spisi Registrature, 1826, I/13, br. 763.

⁶⁵ La Dalmazia, 1845, br. 25. — Rikard Schubert kaže (Geologija Dalmacije, Zadar 1909, str. 144) da se ovdje počelo kopati tek 1849. god., što nije točno. Dapače, eksperimentalni iskop je započet već oko 1830. za račun Rudarskog jadranskog društva (HAZd, Spisi Registrature, 1838, I/13, br. 312).

⁶⁶ HAZd, Tajni spisi, 1836, svež. 33, br. 58. — Kako su Dubravice bile nedaleko krcališta za brodove, to je tamošnji ugljen bio nešto jeftiniji od siveričkog (F. Petter, n. d. str. 28, bilj. 1), ali to nije značilo, kako vidimo, nikakvu prednost.

nici, značajno i za Dubravice i za Skradin. Naime, iz Dubravica je pri tome bilo zaposleno dosta muškaraca, a bila je tamo organizirana i trgovina živežnih namirnica, koje su dovožene iz Šibenika. Skradin je prihvaćao usitnjenu rudaču u depozit na obali, u skladištima koja su za to napravljena (carbonelle), pa je tamo dolazilo više brodova koji su odvozili ugljen u raznim smjerovima; na taj je način gradić povećavao svoje prihode od lučkih i sanitarnih pristojbi.⁶⁷ Nekako u isto vrijeme je jedan rudnik ugljena otvoren i u Velikoj Glavi nedaleko Dubravica, kojega je eksploatirao Antun Makale iz Šibenika. Tamo su bila odmah otvorena tri kopna mjesta, površinska. Kako se čini, Rakić je gledao isključivo vlastitu korist, dok je Makale bio sasvim drugačiji, te je na vlastiti trošak sagradio kolski put od Velike Glave i crkve u Jelušiću, gdje je također bio jedan pokušajni iskop, do Dubravica. K tome, odmah zatim je i kupio od Rakića njegova prava na rudnik. Tamošnja je eksploatacija tekla dobro, dapače je obećavala još bolja vremena, kako su pokazivali tadašnji rezultati.⁶⁸

No prvotne nade novog vlasnika nisu bile ispunjene. Istina, nekoliko godina je rudača kopana uspješno; dapače je na spomenutoj izložbi upravo kameni ugljen iz Dubravica dobio srebrnu kolajnu za kvalitet proizvoda.⁶⁹ Ali, ne mnogo iza toga prestaje dobar glas o tamošnjem rudniku kamenog ugljena. Postoje neke indicije o aktivnosti toga rudnika krajem prošlog i početkom ovog stoljeća, ali one ne kazuju ništa konkretno, pa zato ne možemo više ništa reći o njemu.

V

Skradinski buk

Samo nekoliko kilometara uzvodno od Skradina na Krki se nalaze poznati slapovi najčešće nazivani Skradinski buk. Njihovo značenje je mnogostruko. Naime, tamo su od davnina smještene važne vodenice-mlinovi, gdje se mljela velika količina žita gotovo iz cijele Dalmacije. Ta funkcija ovdašnjih mlinova je toliko značajna da iziskuje posebnu pažnju, što treba biti predmetom posebna rada. Pored toga, tamo je neko vrijeme, početkom prošlog stoljeća, postojala pilana drva na vodeni pogon. Na žalost, nisu nam poznate druge pojedinosti o toj aktivnosti pa se ovom prilikom moramo zadovoljiti samo iznesenom konstatacijom.

Nadalje, Skradinski je buk uvelike značajan i kao prirodna ljepota. Zato su tamo još u 18. st. svraćali mnogi koje je put dovodio u Dalmaciju, zahvaljujući u prvom redu propagandi opata Fortisa, da bi uživali u slikovitom prizoru brojnih vodopada.⁷⁰ Koliko nam je poznato, prvi

⁶⁷ HAZd, *Spisi obitelji Zanchi, svež. V, Visita parziale dei distretti di Scardona*, br. 1; L. Maschek, *Manuale za 1873*, str. 66.

⁶⁸ Isto, br. 24.

⁶⁹ *Gospodarski list dalmatinski*, IV/1875, br. 19, str. 317; L. Schatzmayer, n. d., str. 46.

⁷⁰ HAZd, *Knjižnica—Rukopis* br. 5, 1. 21.

skupni posjet ovim slapovima bio je 1844. god. Tada je naime Austrijski Lloyd u Trstu organizirao putovanja svojim parobrodom po Dalmaciji, kojom prilikom je taj parobrod došao u Skradin, pa su njegovi putnici-izletnici zajednički posjetili i Skradinski buk.⁷¹ Sredinom prošlog stoljeća su mnogi putnici i izletnici posjećivali tu prirodnu ljepotu.⁷² Poslije je to bila opća praksa, osobito do kraja prošloga stoljeća, kada su mnogi pojedinci i skupine posjećivali ove slapove kao prvorazrednu turističku atrakciju Dalmacije. Tih slučajeva je bilo toliko da ih ovdje nije moguće nabrojiti.

VI

Trgovina

Tokom druge polovine 18. st. Skradin je postao jednim od glavnih stjecišta turskih karavana u Dalmaciji, budući da je raspolagao velikom bazanom, u kojoj se moglo smjestiti čak 500 konja, i bio na prikladnu mjestu.⁷³ K tome taj je gradić već tada bio relativno dobro povezan kopnenim komunikacijama s dalmatinskim i turskim zaleđem. Naime, još krajem 18. st. je bila napravljena kolna cesta kojom je ovdašnja luka bila povezana sa Šibenikom i turskom granicom; poslije je ona donekle poboljšana, a putovi su se još više množili, premda slabe kvalitete. Dvije obale rijeke Krke je kod Skradina povezivala gotovo u cijelom promatranom razdoblju nesigurna i povremena trajektna veza. Zato se još u doba francuskog vladanja mislilo na potrebu gradnje mosta preko Krke kod Skradina.⁷⁴ No to je učinjeno mnogo poslije.

Kako je Skradin uživao pod Mlečanima privilegirani status, poput drugih dalmatinskih gradova, to je ubrzo u njemu stvoren brojna i bogat trgovački stalež (ceto mercantile); od 54 osobe koje su potpisale predaju Skradina Austriji 1797. godine bilo je čak 26 trgovaca.⁷⁵ Zastupnici toga staleža Nikola Vukasović i Luka Novaković su tada — od nove vlasti zahtijevali zaštitu prava užvanih pod Mlečanima,⁷⁶ što je većim dijelom bilo i dalje poštivano. Mnoge su tamošnje trgovačke tvrtke bile poznate

⁷¹ Francesco Carrara, *La Dalmazia descritta*, Zadar 1846, str. 35.

⁷² Ida von Düringsfeld, *Aus Dalmatien*, Prag 1857, sv. I, str. 255; E. Schatzmayer, n. d., str. 46; J. G. Kohl, *Reise nach Istrien, Dalmatien und Montenegro*, sv. II, Dresden 1851, str. 294.

⁷³ S. Peričić, n. d., str. 207—208; HAZd, *Miscellanea*, svež. I, poz. D, 1. 2; svež. poz. 37, 1. 12; Knjižnica, Rukopis 5, 1. 19. — Premda je Skradin bio nadomak moru, odnosno na plovnom dijelu rijeke Krke, tamo se nikad nije razvilo brodarstvo. Tako npr. 1830. god. postoji samo 12 manjih plovnih jedinica (HAZd, *Razni spisi Namjesništva*, svež. 21, br. 12125), a slično je bilo i poslije. Obitelj Marasović je uložila nešto svoga kapitala u akcije Pelješkog pomorskog društva u Orebiću, što mora biti predmet posebne radnje.

⁷⁴ *Il Nuovo cronista di Sebenico za 1896*, str. 76; *Kraljski Dalmatin*, Zadar, 1808, br. 38.

⁷⁵ Arhiv šibenske biskupije, *Spisi biskupije u Skradinu*, svež. XIX i XXI; HAZd, *Spisi Registrature*, 1845, I/1, br. 5341.

⁷⁶ HAZd, *Spisi Dvorske komisije*, svež. III, br. 2629.

po čitavoj pokrajini, najviše po prodaji sirove vune, katrana, stoke i drugog. Neke od njih su uz pomoć malog početnog kapitala ubrzo stekle prilične svote novca. To je sasvim razumljivo kada se zna da je na razmjeni 18. i 19. st. preko Skradina godišnje izvoženo 18 000 staja žita, 500 staja bajama, 15 000 barila vina, 1 500 barila rakije, 250 barila maslinova ulja, 8 000 libri meda, 1 600 libri voska, 3 500 libri loja, 3 000 glava sitne stoke i 4 000 komada ovčjih koža.⁷⁷ Spomenut ćemo također i to da je ovuda pod novom, austrijskom upravom provožena stanovita količina žita, stoke za klanje i katrana. No, svakako je najvažniji tada bio izvoz stoke, koji su obavljali neki tamošnji špedicioneri. Tako je Vujo Pavasović tranzitirao bosanske volove u Ankonu i Mletke, premda je izvoz stoke bio privremeno zabranjen izvan Austrije, pa je zato bio kažnjen globom od 852 fiorina.⁷⁸ Vino se najvećim dijelom prodavalo po pokrajini, ali i izvan nje; med, vosak i bajame u Trstu i Mlecima; sitna stoka i loj u Mlecima, a sirove su kože preko Trsta i Rijeke odlazile čak u Njemačku. Tako je 1805. god. iz Skradina u Trst i Mletke odlazilo žito, kojim se trgovalo čak deset domaćih trgovaca.⁷⁹ Količine nisu poznate, ali se svakako radilo o priličnoj robi.

Nova, francuska uprava je 1807. god. u Skradinu oformila posebnu trgovačku komisiju, kojoj je predsjednikom bio Mate Laborović; njezina je svrha bila suradnja sa središnjicom u Zadru, kako bi se unaprijedila trgovina.⁸⁰ Premda je i tada Skradin bio zaista mali gradić, ipak je francuska vlast, uz Šibenik, računala i na njega glede razmjene robe s Bosnom, odnosno jadranskim bazenom; pri tome je značajnu ulogu trebala odigrati prodaja soli.⁸¹ Naime, tada se ovdje, i pored nezdgodnih prilika, obavijala prilična trgovinska razmjena s dalekim, turskim zaleđem. Ovdje su turske karavane donosile žito, katran, željezo, vosak, med i vunu, a za dobiveni novac su turski trgovci kupovali vino, rakiju, ocat, maslinovo ulje, sol, te kolonijalnu i manufakturnu robu pridošlu iz Trsta i Mletaka.⁸² Za neku robu su poznate i približne tranzitirane količine; tako se zna da je tuda godišnje tada prolazilo iz Turske 120 volova, 1 800 glava sitne stoke, 1 000 libri maslaca, 500 libri loja i oko 1 500 libri slanog sira.⁸³ To su pak bile male količine u usporedbi s prethodnim razdobljem, ali se potrebno podsjetiti da u to doba gotovo i nije bila moguća špedicija dotične robe morskim putem, zbog stalne opasnosti od pirata i Engleza. Ipak, kako ćemo vidjeti, to je bila posljednja faza cvjetanja skradinske trgovine.

⁷⁷ HAZd, *Miscellanea*, svež. I, poz. B, 1. 2.

⁷⁸ HAZd, *Spisi Vlade za Dalmaciju*, 1798, svež. IV, br. 1416, 1953, 4183, 4687, 5197.

⁷⁹ Isto, 1805, svež. IV, br. 2734, 6942, 8008.

⁸⁰ HAZd, *Spisi Generalnog providurstva, 1807*, Tit. VII, rub. 2, br. 151.

⁸¹ *Kraljski Dalmatin, 1809*, sr. 22; Š. Peričić, *Prilog građi o trgovini Dalmacije i Rijeke od 1811—1813*, *Vjesnik Histojskog arhiva Rijeke i Pazina*, sv. XVII, Rijeka 1972, str. 101, 107, 111—112.

⁸² HAZd, *Spisi Generalnog providurstva, 1807*, Tit. VII, rub. 21, br. 5054, 7006.

⁸³ Isto, br. 7255.

Turske karavane su tamo prestale dolaziti 1815. godine, budući da je tada austrijska vlast stavila embargo na njihovo dalje dolaženje u pokrajinu poradi navodne prijetnje, opasnosti od zaraznih bolesti, koje su mogle biti importirane upravo iz Bosne.⁸⁴ Nakon toga je tamošnja trgovina naglo opala, ograničivši se na lokalnu razmjenu i lihvarstvo; u tome su se, čini se, isticali trgovci Malešević, Mirković, Laborović, Kovačević, Mandinić, Ruggieri i Sinobad, koji su i dalje poslovali s nešto manjim kapitalom.⁸⁵ Lihvarstvo je tada bilo uhvatilo velik mah, uvjetovano oskudicom živežnih namirnica, pa je vlast bila prisiljena vršiti nadzor nad pozajmicom novca, kako bi spriječila nezakonitost. Tamošnji trgovci su dobavljali robu od šibenskih špekulanata, pa su zapravo oni i izvlačili najveću korist. Dotična je roba prodavana okolnom stanovništvu, koje je u ovo trgovište donosilo viškove vina, rakije, maslinova ulja, sira, maslaca i povrća; samo je jedan dio toga vina sredinom 19. st. otpreman preko Velebita u Hrvatsku i u Tursku,⁸⁶ ali to nije donosilo bogzna kakvu akumulaciju novčanog kapitala.

No, tada je ta djelatnost bila vrlo mala, gotovo beznačajna. Tek u zadnjoj četvrtini prošlog stoljeća ona je bila djelomično obnovljena, pa je Skradin ponovo postao nešto značajnije trgovište u pokrajinskim razmjerima. Tada on pokazuje tendenciju trgovanja i na široj osnovi, te je već 1875. god. podnesen Dalmatinskom namjesništvu da Lloydov parobrod pristaje i u tamošnjoj luci,⁸⁷ ali tome nije bilo odmah udovoljeno. Pomorsko-trgovački izvještaji pokazuju da je krajem prošlog i početkom ovog stoljeća tamošnja trgovina ipak postojala, premda ni izdaleka onako intenzivna kao nekad.

VII

Kako smo vidjeli, tijekom prošlog stoljeća je gradić Skradin zaista doživljavao previranje na ekonomskom planu, zahvaljujući neobično snalažljivim i agilnim svojim stanovnicima, koji su uvidjeli da samo izuzetnim naporima mogu poboljšati vlastite životne uvjete, u svakom pogledu. Ovu konstataciju najbolje dokazuju agilni članovi obitelji Rosa svojim nastojanjem oko svilogojstva odnosno svilarstva, te izuzetna aktivnost tamošnjeg Poljodjelskog društva i uspješno organizirana poljoprivredno-obrtna izložba 1875. godine. Rudnik ugljena u nedalekim Dubravicama i Skradinski buk bili su pokušaji korištenja prirodnih dobara, koji su dali samo djelomične rezultate. U trgovinskom pogledu

⁸⁴ F. Petter, n. d., str. 39; HAZd, Spisi Registrature, 1874, I/1, br. 8181; 1845, I/1, br. 5341.

⁸⁵ HAZd, Miscellanea, svež. 23, poz. 37, 1. 13—14.

⁸⁶ HAZd, Spisi Registrature, 1845, I/1, br. 5341; 1847, I/1, br. 8181.

⁸⁷ Izvješća brzoisna i analitična XIV zasjedanja Zemaljskog sabora dalmatinskoga, Zadar 1875, str. 19—20. — Tek 1889. god. je zadarsko »Parobrodarsko društvo Zadar — Trst« uvelo liniju Trst — Zadar — Skradin, a »Parobrodarsko društvo Ježina, Zafranović i Negri« iz Šibenika je 1891. god. uvelo liniju Šibenik — Skradin (Š. Peričić, Poštansko-pomorska služba na dalmatinskoj obali Jadrana u XIX stoljeću, Pomorski zbornik, knj. 7, Zadar 1969, str. 583—584).

je nekad tranzitan i frekventan Skradin sve više prepuštao inicijativu obližnjem Šibeniku.

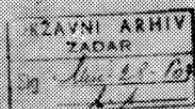
Skradin je u drugoj polovini 18. st. postigao svoj procvat. Tokom prošlog stoljeća je nastojao održati takvo stanje, ali u tome nije uspio. Malo po malo je taj gradić postao naseljem na umoru, ekonomski i administrativno vezan za Šibenik. Najveći uzrok takvu stanju, odnosno razvoju događaja jest taj što Skradin više nije bio na frekventnim komunikacijama.

Šime Peričić: SOME FRAGMENTS FROM THE ECONOMIC HISTORY OF SKRADIN IN THE NINETEENTH CENTURY

Summary

The autor attempts to elucidate the economic dimension of Skradin in the nineteenth century. During the last century — thanks to the remarkable efforts of the ingenious and agile inhabitants — the little town of Skradin experienced overflow in the field of economy. Skradin craved for maintaining the prosperity previously experienced in the second half of the eighteenth century. However, the efforts did not turn out to be proportionally successful. The main reason for such a condition was in the lack of frequent mercantile connections. Gradually, the town became a dying place relying — in economic and administrative way — on nearby Šibenik. (trans. by H. Peričić)

85. 90

16
64

Program

svetčanosti u dane Selske bome

8 Rujna

- I. U svitanje glazba po gradu i pucanje iz pučanja
- II. U 9 urih po pod. svitani oboroženo sa glazbom i pučanjima
- III. U 1 uru po pod. svitani djeljenje nagradak na se. očinju.
- IV. U 3 urih po pod. kolo i narodne igre.
- V. U 5 urih po pod. razsvjetla livadi i ceste iza oštala
- VI. Glazba po gradu i serenada na polju s koložbo.

9 Rujna

- I. U svitanje glazba po gradu.
- II. U 1 uru po pod. svitani djeljenje nagradak.
- III. U 4 uru po pod. pokus strojeva i orudijah poljskih
- IV. U 5 1/2 urih po podu provoja na vodopad na pa. rabirodu.
- V. U 8 1/2 urih razsvjetla, serenada na livadi i krosovi

Šredišnji odbor donosici na javnost ovaj program, poziva redoljubno svoji sugrađani da se jednodušno postave za obli ukras i razsvjetla u ovoj svetčanij prigodi, te to lakovim načinom da predstare stanačati, mijatsui nas grad u pravom svome veličanju.

Škardin 23. kolovora 1916

Od šredišnjeg odbora

Predsjednik

J. Nakić Kojundrić

Sajnik
1. 10. 1916